

Olli Norros

Lakimies
6/2018
s. 720–726

Koskeeko vakuutuksenantajan oikeus suojeluohjevähennykseen myös pelastamiskustannusten korvausta?

1. Johdanto ja kysymyksenasettelu

Vakuutuslainsäädännön (543/1994, jäljempänä ”VakSopL”) mukainen lähtökohta on, että kun *vakuutustapahtuma* sattuu eli se tosiseikasto, joka perustaa vakuutuksenantajan maksuvelvollisuuden, on käsillä, vakuutuksenantaja joutuu maksamaan vahingosta täyden korvauksen. Tähän pääsääntöön kuitenkin seuraa yleensä monenlaisia rajoituksia vakuutusehdoista ja myös VakSopL:sta. Vakuutusehdoissa korvauksen määrää rajoittaa yleensä ainakin korvauksen enimmäismäärää eli *vakuutusmäärää* koskeva ehto, minkä lisäksi ehdoissa on usein määräyksiä esimerkiksi vakuutettuun omaisuuden laskennalliseen arvoon tehtävistä ikävähennyksistä.

VakSopL:sta taas seuraa vahingon täyden korvattavuuden lähtökohdalle rajoituksia ennen kaikkea vakuutuksenottajapuolta koskevien niin sanottujen *sivuvelvollisuuksien* kautta. Yksi sivuvelvollisuuksista on vakuutetun velvollisuus noudata vakuutuksenantajan mahdollisesti antamia *suojeluohjeita* (VakSopL 31 §). Suojeluohjeilla tarkoitetaan VakSopL 31.1 §:n mukaan vakuutuslainsäädännön mukaisesti otettavia ”määräyksiä laitteesta, menettelytavasta tai muusta järjestelystä, jolla on tarkoitus estää tai rajoittaa vahingon syntymistä, tai määräyksiä siitä, että vakuutuksen kohdetta käytävällä tai siitä huolehtivalla henkilöllä tulee olla määrätty kelpoisuus”. Säännöksessä tarkoitettuja, vahinkoa estäviä laitteita ovat lain esitöiden mukaan esimerkiksi lukot ja lämmityslaitteet. Menettelytapamääräys voi koskea esimerkiksi omaisuuden säilyttämistapaa, säilytystilojen sulkemista tai koneiden huoltoa. Säännöksessä tarkoitettu muu järjestely voi olla esimerkiksi omaisuuden vartiointin järjestäminen.¹ VakSopL 31.3 §:ssa säädetään, että jos vakuutettu on tahallisesti tai huolimattomuudesta, jota ei voida pitää vähäisenä,

* Olli Norros, OTT, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto. Kirjoitus perustuu allekirjoittaneen antamaan oikeustieteelliseen asiantuntijalausuntoon. Käsillä ollut juttu on jo ratkaistu lainvoimaisesti. Tuomioistuimien ei joutunut ottamaan kantaa artikkelissa tarkasteltavaan tulkintakysymykseen, koska oikeudenkäynnin aikana myös lausunnon pyytäjän vastapuoli hyväksyi tässä esitettävän kannan.

1. Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutuslainsäädännön ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 114/1993 vp, s. 45.

laiminlyönyt noudattaa suojeleuhjeita, hänelle tulevaa korvausta voidaan alentaa tai se evätä.

VakSopL 57–61 §:ssä säädetään vakuutuskorvauksen määrästä tietyissä erityistilanteissa. VakSopL 61 § koskee niin sanottujen pelastamiskustannusten korvaamista. Säännöksen mukaan vakuutuksenantaja on velvollinen korvaamaan lain 32 §:ssä tarkoitetun pelastamisvelvollisuuden täyttämisestä aiheutuneet kohtuulliset kustannukset, vaikka vakuutusmäärä siten ylitettäisiinkin. Tämä merkitsee sitä, että pelastamiskustannusten korvaus on muuhun vakuutuskorvaukseen verrattuna osin erilaisessa ja paremmassa asemassa.

Käsillä olevan kirjoituksen aiheena on tilanne, jossa vakuutettu on huolimattomuudestaan lyönyt laimin VakSopL 31 §:n ja vakuutusehtojen mukaisen velvollisuutensa noudattaa suojeleuhjeita, mutta jossa osa vakuutustapahtumasta johtuvasta vahingosta on VakSopL 61 §:ssä tarkoitettua pelastamiskustannusta. Kyse voisi olla esimerkiksi tilanteesta, jossa kotivakuutuksen vakuutettu on lyönyt laimin noudattaa sähkökiuasta koskevia suojeleuhjeita sillä seurauksella, että syttyy tulipalo, jonka vakuutettu kuitenkin onnistuu sammuttamaan käyttäen sammutuspeitteenä viereisessä huoneessa ollutta arvokasta mattoa.² Oletetaan, että vakuutuksenantajalla on oikeus vähentää tulipalovahinkoja koskevasta korvauksesta esimerkiksi 25 % suojeleuhjeiden laiminlyönnin perusteella ja että maton tuhoutumisesta johtuvaa kustannusta on pidettävä VakSopL 61 §:ssä tarkoitettavana kohtuullisena pelastamiskustannuksena.

Tässä kirjoituksessa pohdittava kysymys on, oikeuttaako se, että vakuutuksenantajalla on tietyn vakuutustapahtuman yhteydessä oikeus suojeleuhjevähennykseen, vakuutuksenantajan tekemään sanotun vähennyksen paitsi varsinaisesta vakuutuskorvauksesta myös pelastamiskustannusten korvaamisesta. Edellistä esimerkkiä käyttäen: koskeeko 25 %:n suojeleuhjevähennys myös maton tuhoutumisesta johtuvaa vahinkoa? Toinen tulkintavaihtoehto olisi se, että pelastamiskustannuksen korvaus olisi kokonaan immuuni suojeleuhjevähennykselle.

2. Suojeleuhje- ja pelastamiskustannussääntöjen tavoitteet

Suojeleuhjeita ja niiden laiminlyönnin seuraamuksia koskevat VakSopL:n säännöt turvaavat vakuutuksenantajan mahdollisuutta rajata vakuutettu

2. Esimerkki on puhtaasti keksitty eikä sillä ole yhteyttä asiantuntijalausannon taustalla olleeseen todelliseen tapaukseen.

riski sellaiseksi, että se pystytään kohtuullisin kustannuksin kantamaan.³ Vähimmäistavoitteena on, ettei vakuutuksen olemassaolo johda *moraaliseen uhkapeliin* ja siihen, että vakuutuksenottaja menettelisi vakuutetun riskin suhteen huolimattomammin kuin miten hän muuten toimisi. Tästä syystä vakuutusehdoissa saatetaan esimerkiksi määrätä, että asunnon ovet on pidettävä lukittuna – tapa, jota huolellinen henkilö noudattaisi myös ilman vakuutusta. Toisaalta vakuutuksenantaja saattaa pyrkiä suojeleuhjeiden kautta vähentämään vahinkojen määrää myös ”normaalitilanteeseen” verrattuna, eli nostamaan huolellisuustasoa tavanomaiseen nähden. Tällöin vakuutuksenottajalta saatetaan edellyttää erityisiin vahinkoa torjuviin toimiin ryhtymistä, esimerkiksi lukitsemaan asuntonsa ovet tarkemmin määritellyillä lukkotyypeillä.⁴ Näiden, vakuutuksenantajan riskinhallinnasta nousevien tarpeiden lisäksi suojeleuhjeilla voidaan nähdä olevan yhteiskunnallista merkitystä sitä kautta, että ne kannustavat vakuutuksenottajia vahinkoa ehkäisevään toimintaan.⁵

Pelastamisvelvollisuutta ja pelastamiskustannusten korvaamista koskevien sääntöjen tavoitteilla on suojeleuhjeita koskevien sääntöjen tavoitteiden kanssa se tärkeä yhtymäkohta, että pelastamis sääntöjen tarkoituksena on kannustaa vakuutuksenottajaa toimimaan tavalla, joka minimoi aiheutuvan vahingon määrää. Keskeisenä erona on kuitenkin se, että kun suojeleuhjeet koskevat aikaa ennen vahingon sattumista ja tavallaan vakuutuksenottajan jokapäiväistä toimintaa, pelastamisvelvollisuus aktualisoituu vasta siinä erityistilanteessa, kun vahinko on jo sattunut tai ainakin välittömästi uhkaamassa.

Pelastamisvelvollisuuden ja pelastamiskustannuksia koskevan vakuutuksenantajan korvausvastuun tarkoituksena on erityisesti puuttua tilanteeseen, jossa vakuutuksenottaja ei muulla perusteella olisi velvollinen ryhtymään pelastustoimiin eikä hän muutenkaan välttämättä ryhtyisi niihin oma-aloitteisesti.⁶ Jos vahinkojen estämisestä tai rajoittamisesta aiheutuvat kustannukset jäisivät vakuutetun vastuulle, hän saattaisi kustannusten pelossa pidättäytyä tarpeellisista toimista.⁷ Jotta pelastamiskustannuksia koskevan vakuutuksenantajan korvausvastuun kannustinvaikutus olisi tehokas, on pidetty perusteltuna, ettei vakuutusmäärä rajoita oikeutta pelastamiskustannuksiin (VakSopL 61 §). Vakuutuksenottaja saattaisi näet tarpeettomasti jättää pelastustoimet tekemättä, jos hänellä olisi syy pelätä niiden kustannusten jäävän ainakin osin hänen itsensä

3. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1988, s. 80.

4. Tämänsuuntaisesti Jaana Norio-Timonen, Vakuutuksenantajan vastuu vakuutustapahtumasta. Talentum 2003, s. 310.

5. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi 1988, s. 80.

6. Ks. KKO 2007:23, perustelujen 5 kappale. Lausuttu vastaa käsitystä Ruotsissa ja Norjassa. Ks. Ruotsin osalta Bertil Bengtsson, Försäkringsavtalsrätt. Andra upplagan. Norstedts Juridik 2010, s. 314 ja Norjan osalta Hans Jacob Bull, Forsikringsrett. Universitetsforlaget 2008, s. 473.

7. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi 1988, s. 112.

kannettavaksi. Näin on erityisesti tilanteessa, jossa pelastustoimien onnistumista ja niistä aiheutuvien kulujen määrä on vaikea ennakoida.⁸ Lisäksi on huomattava, että pelastamistoimenpiteillä aikaansaatu säästö koituu vakuutuksenantajan eduksi korvauskulujen supistumisella. Myös tätä vasten on pidetty kohtuullisena, että vakuutuksenantaja vastaa pelastamistoimista aiheutuvista kustannuksista.⁹

3. Tulkinnassa huomioon otettavia näkökohtia

Lain sanamuodosta ei käy ilmi, onko VakSopL 31.3 §:n mukaisen suojeluohjevähennyksen tarkoitettu koskevan varsinaisen vakuutuskorvauksen lisäksi myös VakSopL 61 §:n mukaista pelastamiskustannusten korvausta. Jonkinlaista tukea saadaan periaatteessa kummankin suuntaiselle kannalle. Suojeluohjevähennyksen ulottumista pelastamiskustannuksiin näyttäisi puoltavan yhtäältä se, että VakSopL 31.3 §:ssa puhutaan yleisesti *vakuutetulle tulevasta korvauksesta* erottelematta sitä, minkälaisesta korvauksesta on kysymys. Toisaalta pelastamiskustannuksia koskeva VakSopL 61 § on sijoitettu lain 8 lukuun, jonka otsikko on ”Vakuutuskorvaus vahinkovakuutuksessa”. Säännöksen systemaattinen sijainti näyttäisi yhdessä VakSopL 31.3 §:n sanamuodon kanssa puoltavan sitä, että pelastamiskustannuskorvausta voitaisiin kohdella samoin kuin muutakin vakuutuskorvausta. Päinvastaista tulkintaa taas puoltaisi se VakSopL 61 §:ssä nimenomaisesti todettava seikka, että pelastamiskustannuksia voidaan korvata jopa yli vakuutusmäärän asettaman – muuten melko ehdottoman – ylärajan. Lausuttu sääntö tekee eroa tavallisen vakuutuskorvauksen ja pelastamiskustannusten korvauksen välille.

Lain sanamuodon perusteella käsillä olevaan tulkintakysymykseen on siten vaikeaa ottaa vahvaa kantaa suuntaan tai toiseen. Kysymykseen ei vastata suoraan myöskään lain esitöissä. Huomion arvoista on kuitenkin se, että lakia koskevan hallituksen esityksen mukaan pelastamiskulut korvataan täysimääräisinä myös silloin, kun vakuutuksen kohteena ollut omaisuus on alivakuutettu. Toisin sanoen, VakSopL 58.2 § 2 virkkeen mukaista *pro rata* -sääntöä ei voida soveltaa pelastamiskustannuksiin.¹⁰ Tulkintaa perustellaan Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi -työryhämämietinnössä sillä, että vahinkojen torjuminen ja rajoittaminen

8. Jürgen Basedow – John Birds – Malcolm Clarke – Herman Cousy – Helmut Heiss – Leander Locker (eds), *Principles of European Insurance Contract Law*. 2nd revised edition. Verlag Dr. Otto Schmidt KG 2016, s. 260 ja samansuuntaisesti myös Bull 2008, s. 474.

9. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi 1988, s. 112 sekä samansuuntaisesti Jaana Norio-Timonen: Vakuutuslainsäätämislain pääkohdat. Talentum 2010, s. 172 ja Bull 2008, s. 473.

10. HE 114/1993 vp, s. 63.

on katsottu ”niin tärkeäksi periaatteeksi, että vakuutetun tulisi saada kaikki siitä aiheutuvat kustannuksensa korvatuksi, vaikka omaisuus olisikin alivakuutettu”.¹¹

Ruotsissa ja Norjassa pelastamiskustannusten korvattavuutta säännellään VakSopL 61 §:n kanssa samantyyppisin säännöksin.¹² Kummassakin maassa on katsottu, että myöskään vakuutuskorvausta ehtojen mukaan mahdollisesti rajoittava omavastuu ei koske pelastamiskustannusten korvausta.¹³ Norjassa ajattelutapa on yleisemminkin se, että pelastamiskulujen korvaus määräytyy vahingonkorvausoikeuden oppien eikä vakuutusehtojen mukaan. Näin pelastamiskustannusten korvaukseen ei sovelleta vakuutusehdoissa määrättyjä korvauksen erityisiä alennusperusteita, esimerkiksi standardinomaisia ikävähennyksiä.¹⁴ Esitettyjä lausumia vasten tuntuisi johdonmukaiselta, että pelastamiskustannusten korvaus olisi immuuni myös suojeluohjevähennykselle. On toki pidettävä mielessä, että edellä mainitut vertailukohdat koskevat vieraita oikeusjärjestyksiä eivätkä Suomen oikeutta, mikä vähentää niiden painoarvoa VakSopL:a tulkittaessa.

Oikeuskäytäntöä ei tarkasteltavasta kysymyksestä tietääkseni ole. Pelastamisvelvollisuutta ja pelastamiskustannusten korvattavuutta koskevat säännökset ovat olleet KKO:n sovellettavina ratkaisuisa KKO 1997:51 ja KKO 2007:23, mutta kummassakaan ei ollut kyse suojeluohjevähennyksestä. Myöskään Vakuutuslautakunnan verkkosivujen ratkaisutietokannasta en ole löytänyt yhtään ratkaisua, jossa kysymystä olisi arvioitu, enkä edes yhtään sellaista ratkaisua, jossa olisi arvioitu jonkin muun vakuutuksenottajan tai vakuutetun sivuvelvollisuuden kuin suojeluohjeiden noudattamisen laiminlyönnin vaikutusta pelastamiskustannusten korvattavuuteen.

Kuluttajavalituslautakunta eli nykyinen kuluttajariitalautakunta on ratkaisusuosituksessaan KVL 01/38/2559 korvannut vain puolet vahingosta, joka vakuutetun autolle syntyi hänen väistäessään poroa – eli hänen pyrkiessään torjumaan vielä vakavamman vahingon aiheutumisen.¹⁵ Lautakunta katsoi kuljettajan lyöneen laimin velvollisuutensa noudattaa riittävää varovaisuutta poronhoitoalueella liikkueensa. Koska kuljettaja olisi pienemällä tilannenopeudella ajaessaan lautakunnan mukaan voinut pysäyttää autonsa vähemmän vaurioin, lautakunta suositti vakuutusyhtiötä korvaamaan puolet auton korjauskuluista.

11. Ehdotus vahinkovakuutuslaiksi 1988, s. 112.

12. Ks. Ruotsin försäkringsavtalslag (2005:104) 6:5 ja Norjan lov om forsikringsavtaler (LOV-1989-06-16-69) 6:4.1.

13. Ks. Ruotsin osalta Bengtsson 2010, s. 314 ja Norjan osalta Bull 2008, s. 473–474 ja 493. Ks. toisaalta 8.2.2018 annettu Vakuutuslautakunnan ratkaisu FINE-007340 (2018), jonka perustelut viittaavat siihen, että omavastuun katsottaisiin rajoittavan pelastamiskustannusten korvattavuutta.

14. Bull 2008, s. 474 ja 492.

15. Ratkaisua ei löydy kuluttajariitalautakunnan verkkosivujen ratkaisutietokannasta. Tiedot ratkaisusta perustuvat teokseen Norio-Timonen 2003, s. 381.

Tapausta ei siis ainakaan siitä käytössä olevien tietojen perusteella lähestytty vakuutustapahtuman aiheuttamisen, suojeluohjeiden noudattamatta jättämisen tai muunkaan sivuvelvollisuuden laiminlyönnin kautta vaan tavallaan syy-yhteyskysymyksenä siitä näkökulmasta, miltä osin poron väistämisestä aiheutuneiden kustannusten voitiin katsoa kuuluvan VakSopL 61 §:ssä tarkoitettavien ”kohtuullisten kustannusten” joukkoon.¹⁶ Vastaavasti tilanteessa, jossa asunnon avaimet on varastettu ja jossa lukkoja ei niiden iän takia pystytä pelastustoimena uudelleensarjoittamaan vaan ne joudutaan vaihtamaan kokonaan, VakSopL 61 §:n mukaisen pelastamiskustannusten korvauksen on katsottu voivan rajautua uudelleensarjoittamiskuluihin.¹⁷

Ratkaisun KKO 2007:23 perustelujen 5 kappaleesta on luettavissa yleinen tulkintaohje pelastamisvelvollisuutta koskevien sääntöjen tulkintaan:

Uhkaavasta vakuutustapahtumasta aiheutuvan vahingon torjumiseen tähtäävän pelastamistoimen käsite jää lain ja sen esitöiden valossa tulkinnanvaraiseksi. Asianomaisia säännöksiä tulkittaessa on otettava huomioon se tavoite, johon pelastamistoimia koskevalla sääntelyllä on pyritty.

4. Kokonaisarvio

En ole löytänyt yhtäkään lähdetä, jossa otettaisiin nimenomaisesti kantaa kysymykseen suojeluohjevähennyksen ja pelastamiskustannusten korvauksen suhteesta. Tästä voitaneen tehdä se varovainen päätelmä, etteivät vakuutuksenantajat yleensä edes yritä tehdä suojeluohjevähennyistä pelastamiskustannusten korvauksesta, koska muussa tapauksessa kysymys olisi luultavasti noussut esiin ainakin jollakin forumilla. Toisaalta tämä ei sulje pois sitä mahdollisuutta, että vähennysmahdollisuus silti olisi periaatteessa olemassa.

Kyse onkin avoimesta tulkintatilanteesta, jossa on punnittava keskenään vähennysoikeuden puolesta ja sitä vastaan puhuvia näkökohtia. Vähennysoikeuden puolesta puhuisi lähinnä VakSopL 31.3 §:n ja 61 §:n sanamuoto, jossa pelastamiskustannusten korvausta ei eroteta muusta vakuutuskorvauksesta, mikä puoltaisi kummankin korvaustyyppien arviointia samoin säännöin. Käsitys korvaustyyppien rinnasteisuudesta kuitenkin kumoutuu lähemmässä tarkastelussa, jossa käy päinvastoin ilmi, että pelastamiskustannuksen korvaus eroaa tavallisesta vakuutuskorvauksesta monessa keskeisessä suhteessa:

16. Näin tapauksen näyttää ymmärtävän myös Norio-Timonen 2003, s. 381.

17. Norio-Timonen 2010, s. 174.

- a) vakuutusmäärä ei rajoita pelastamiskustannusten korvattavuutta;
- b) pelastamiskustannusten korvaamiseen ei sovelleta *pro rata* -sääntöä alivakuustutilanteessa;
- c) omavastuu ei, ainakaan Ruotsissa ja Norjassa, rajoita pelastamiskustannusten korvattavuutta;
- d) vakuutusehtoihin perustuvia standardimuotoisia vähennyksiä, esimerkiksi ikävähennyksiä, ei, ainakaan Norjassa, sovelleta pelastamiskustannuksia korvattaessa.

Ratkaisun KKO 2007:23 perusteluissa painotetaan tarvetta lähestyä pelastamisvelvollisuuteen liittyviä tulkintakysymyksiä sääntelyn tavoitteista käsin. Pelastamiskustannusten korvaamisen tavoitteista puhuttaessa korostuvat yhtäältä tarve luoda vakuutetulle riittävä kannustin pelastamistoimiin ja toisaalta se, että kun pelastamistoimet rajoittavat vakuutetulle omaisuudelle koituvaa vahinkoa ja siten vakuutuksenantajan korvausvastuuta, on oikeudenmukaista, että vakuutuksenantaja myös kantaa pelastamistoimien kustannukset. Näiden tavoitteiden toteutumisen kannalta on perusteltua, että vakuutettu voi pelastamistoimiin ryhtyessään luottaa saavansa niistä syntyvistä kustannuksista täyden korvauksen siitä riippumatta, onko vakuutuksenantajalla oikeus tehdä varsinaisesta vakuutuskorvauksesta vähennyksiä esimerkiksi suojeleuhjeiden laiminlyönnin perusteella.

Vähennysoikeutta vastaan puhuvia näkökohtia on nähdäkseni pidettävä selvästi painavampina kuin sitä puoltavia. Kuten on tullut esiin, puoltoperusteet ovat lähinnä muodollisjuridisia eivätkä sellaisinaan erityisen vahvoja, kun taas monet sääntelyn tavoitteisiin ja systematiikkaan liittyvät syyt puhuvat vähennysoikeutta vastaan. Näin päätelmäni on, ettei vakuutuksenantajalla ole oikeutta tehdä VakSopL 61 §:n mukaisesta pelastamiskustannusten korvauksesta vähennystä suojeleuhjeiden laiminlyönnin perusteella.